

УДК 658.15

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

*Нескородєв С.М., к.е.н., доцент (ХНУ ім. В.Н. Каразіна),
Грачова О.О., магістр (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)*

На основі узагальнення підходів до визначення поняття «фінансовий ризик» в статті уточнено економічну сутність категорії «управління фінансовими ризиками підприємства» з позиції процесного підходу, що враховує тактичні та стратегічні управлінські аспекти. Наведено та систематизовано основні види та джерела виникнення фінансового ризику підприємства та на їх основі запропоновано методи нейтралізації фінансових ризиків підприємства.

Ключові слова: фінансові ризики, управління фінансовими ризиками підприємства, нейтралізація фінансових ризиків підприємства.

ИССЛЕДОВАНИЕ СУЩНОСТИ УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

*Нескородев С.Н., к.э.н., доцент (ХНУ им. В.Н. Каразина),
Грачева О.О., магистр (ХНЭУ им. С. Кузнеця)*

На основе обобщения подходов к определению понятия «финансовый риск» в статье уточнено экономическую сущность категории «управление финансовыми рисками предприятия» с позиции процессного подхода, учитывающего тактические и стратегические управленческие аспекты. Приведены и систематизированы основные виды и источники возникновения финансового риска предприятия и на их основе предложены методы нейтрализации финансовых рисков предприятия.

Ключевые слова: финансовые риски, управление финансовыми рисками предприятия, нейтрализация финансовых рисков предприятия.

RESEARCH THE ESSENCE OF THE FINANCIAL RISK MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

*Neskorodev S.N., PhD in Economics, Assoc. (V.N. Karazin Kharkiv National University)
Gracheva O.O., master (S. Kuznets KhNUE)*

The financial activities of the company in all its forms is associated with many risks, the impact of which on the results of this activity significantly increases. The risks that accompany these activities are highlighted in a special group of financial risks that play the most significant role in the overall "portfolio risk" businesses.

On the basis of summarizing the approaches to the definition of "financial risk" economic substance category "financial risk management company" has been specified. By this category should be understood system of methods and tools implemented by identifying, analyzing financial risks, assess their likely consequences for the company, developing and implementing measures to neutralize their negative effects, which takes into account enterprise strategies and tactics for management decisions.

Another problematic aspect of the study of the theoretical foundations of the financial risks of the enterprise, along with the imperfection of the terminology is the lack of a clear classification of species. Financial risk is too much and to exercise effective management it is necessary to make a classification of financial risks of enterprises. Therefore, the article describes and systematizes the main types and sources of financial risk of enterprises. Expansion and refinement of the classification of financial risks contributed to the increase classifications and more detailed study of types of financial risks that accompany the company.

To create a reliable system to ensure financial stability and solvency in a crisis need to develop effective mechanisms to neutralize threats to the functioning of enterprise. Therefore in the article it was suggested methods of neutralizing the financial risks of enterprise.

Keywords: financial risk, financial risk management company, neutralizing the financial risks of enterprise.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями.

Фінансова діяльність підприємства в усіх її формах пов'язана з великою кількістю ризиків, ступінь впливу яких на результати цієї діяльності суттєво зростає. Ризики, що супроводжують цю діяльність, виділяються в особливу групу фінансових ризиків, що відіграють найбільш значиму роль у загальному «портфелі ризиків» підприємств. Під ними розуміється ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або реальної вартості капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та практичні аспекти фінансових ризиків суб'єктів господарювання досліджено у наукових працях: В.В. Глущенко [1], В.В. Вітлінського [2], М.А. Дядюк [3], Ф. Найта [4], Л.О. Коваленко, Л.М. Римнєвої [5], М. Л. Кричевського [6], І.А. Лукасевича [7], В.М. Вяткіна [8], У. Елліот Майкла [9] та інших вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Проте попри велику кількість наукових праць в даній галузі не існує єдиного підходу щодо трактування поняття «управління фінансовими ризиками підприємства», що зумовлює необхідність уточнення даної категорії в процесі функціонуванні суб'єктів господарювання.

Метою статті є уточнення змісту поняття «управління фінансовими ризиками підприємства» на основі систематизації існуючих підходів до його сутності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий ризик є однією із найбільш складних категорій, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, якій властиві такі характеристики: економічна природа, об'єктивність прояву, ймовірність реалізації, невизначеність наслідків, очікувана несприятливість наслідків, варіабельність рівня ризику, суб'єктивність оцінки. Аналіз праць вчених в даному напрямку дозволив конкретизувати основні аспекти фінансових ризиків підприємства. Доцільно розглянути визначення поняття «фінансові ризики».

Так, в своїх працях Ф. Найт [4], В. В. Глущенко [1], М.А. Дядюк [3] вважають, що фінансові ризики це наслідок події, яка відбулася та має наслідки в даний час, в умовах невизначеності досягнення бажаного результату через існування множин альтернатив.

Інша група авторів В. В. Вітлінський [2], О. Я. Каспрук, І. Г. Чердавцева [10], М.Г. Лапуста вважають, що фінансові ризики – це здатність до ведення господарської діяльності в умовах невизначеності протягом всього часу та необхідності вибору, яка створює можливість завдяки особливим рисам підприємця попереджати, запобігати та зменшувати

несприятливий вплив невизначеності на результати господарської діяльності.

Аналіз праць вчених в даному напрямку дозволив зробити висновок, що більшість науковців розглядають фінансовий ризик у конкретному часовому відрізку, що є недоліком наведеного визначення, бо ризик являє собою процес, який постійно розвивається та піддається аналізу розвитку підприємства у минулому, сучасному та майбутньому загалом.

Виходячи з вищевказаного, фінансовий ризик – це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер. Узагальнивши поняття «фінансового ризику», можна уточнити головні аспекти поняття «управління фінансовими ризиками підприємства». Під процесом управління, більшість сучасних вчених-економістів розуміють систему ризик-менеджменту. Даний стандарт можна вважати аналогом поняття «управління фінансовими ризиками», що має тотожний зміст процесів та стратегічну ціль.

Здійснивши аналіз тлумачень вчених Л.О. Коваленко, Л.М. Римнєвої [5], М. Л. Кричевського [6], можна стверджувати, що основний акцент при визначенні поняття управління фінансовими ризиками підприємства випадає на відношення ризик-менеджменту до стратегічного управління.

Інша група авторів І.А. Лукасевич [7], В.М. Вяткін [8], У. Елліот Майкл [9] не дають чіткого визначення самого процесу управління, та мають односторонній погляд на процес управління фінансовими ризиками. Автори вважають, що фінансові ризики виникають в процесі функціонування підприємства, а управління ними спрямоване на зниження негативного впливу та отримання негативних наслідків.

Окремо слід виділити визначення поняття «управління фінансовими ризиками підприємства», яке запропонував Т.В. Момот. Вчений вважає, що це сукупність аналітичних, фінансових, організаційних заходів, що мають комплексний послідовний характер та направлені на зменшення або запобігання негативним наслідкам настання фінансових ризиків [11]. Т.В. Момот сформував основні аспекти поняття, але не систематизував їх в єдиний механізм.

Найбільш чітке тлумачення запропонував І.О. Бланк, який вважає управління фінансовими ризиками підприємства системою принципів і методів розробки і реалізації ризикових фінансових рішень, які забезпечують всебічну оцінку різних видів фінансових ризиків і нейтралізацію їх можливих негативних фінансових наслідків [12]. І.О.Бланк запропонував найбільш

точне узагальнення поняття, яке засвідчує загальний характер питання.

Кожен автор намагається вкласти в поняття своє власне бачення, тому уточнимо поняття «управління фінансовими ризиками підприємства» на основі узагальнення всіх ключових моментів.

Отже, управління фінансовими ризиками підприємства - це система методів та інструментів, які реалізуються шляхом ідентифікації, аналізу фінансових ризиків, оцінки їх ймовірних наслідків для підприємства, розробки та реалізації заходів щодо нейтралізації їх негативних наслідків, в рамках, яка враховує стратегію підприємства і тактику управлінських рішень.

Проблемним аспектом дослідження теоретичних основ фінансових ризиків підприємства, поряд із недосконалістю термінологічного апарату, є відсутність чіткої класифікації видів. Фінансових ризиків є дуже

багато і з метою здійснення ефективного управління ними необхідно здійснити їх класифікацію.

Фінансові ризики класифікують за ознакою тривалості ризику або з обмеженістю чи необмеженістю проміжку часу, протягом якого може статися ризикова подія. Видатний науковець Н. Хохлов пропонує класифікувати фінансові ризики на 3 групи: валютні (операційні валютні, трансляційні валютні, економічні валютні); відсоткові (позиційні відсоткові, портфельні відсоткові, економічні відсоткові); портфельні (систематичні та несистематичні) [13].

На думку науковців, поділ фінансових ризиків на зовнішні та внутрішні здійснюється з огляду на фактори впливу при формуванні фінансових ризиків та зумовлюється домінуючими чинниками у творенні цих ризиків (рис. 1).

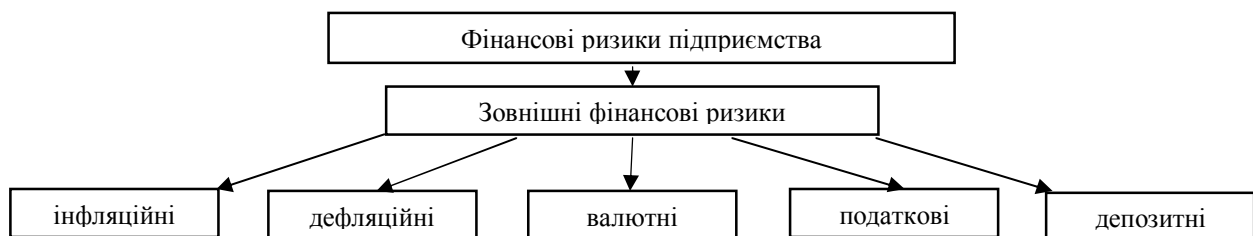

Рис. 1. Види зовнішніх фінансових ризиків*

*Розроблено за даними [14]

Як правило, підприємства непричетні до виникнення та ліквідації зовнішніх ризиків. Зовнішні фінансові ризики є однаковими для усіх суб'єктів господарювання у ринковій економіці із розвинутою нормативно-правовою базою. Винятком є підприємства-монополісти та великі організації, які мають ресурси та потенціал для лобювання своїх корпоративних інтересів [14].

Зовнішні ризики та наслідки їх виникнення відображають, насамперед, ефективність системи менеджменту підприємства. Інфляційні ризики пов'язані із знеціненням національної валюти, що призводить до негативних внутрішніх та зовнішніх ефектів.

Протилежними за напрямом дії та наслідками є дефляційні ризики, які проявляються у подорожчанні національної грошової одиниці, які призводять до зниження доходів експортерів та до додаткових позитивних ефектів у діяльності імпортерів та підприємств, які купують імпортні ресурси.

Валютні фінансові ризики за своєю природою є подібними до інфляційних та дефляційних ризиків, оскільки виникають внаслідок коливання курсів іноземних валют і впливають безпосередньо на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Податкові ризики пов'язані із неправильним адмініструванням та збиранням податків та зборів державними органами влади, що знижує фінансову стабільність та ліквідність діяльності підприємства.

Депозитні ризики – це ймовірність неповернення депозитних вкладів, непогашення депозитних сертифікатів, зміни в умовах депозитної угоди або правилах надання таких послуг банками.

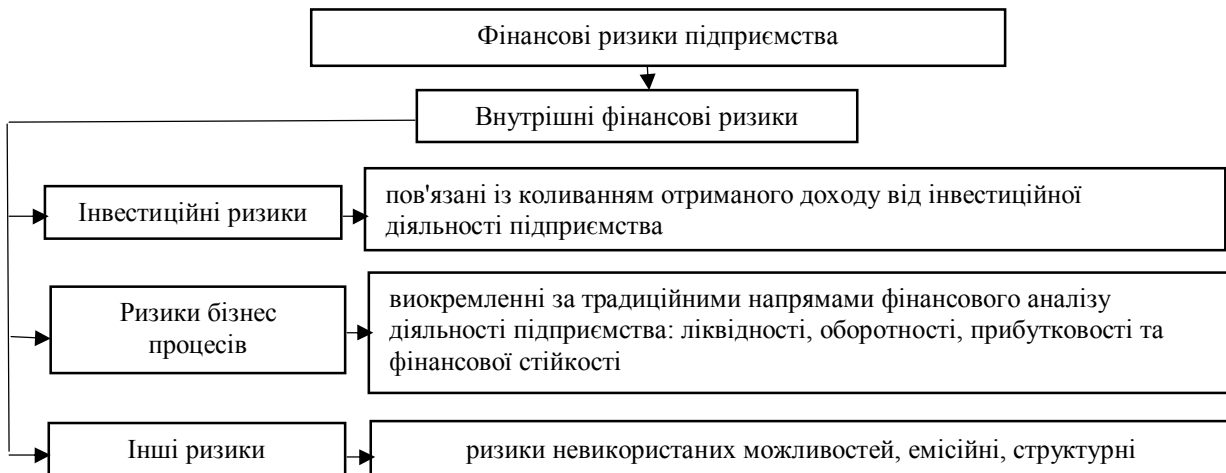
Внутрішні ризики виникають внаслідок дій чи бездіяльності підприємства, а отже, піддаються моніторингу, контролінгу та оптимізації.

Серед внутрішніх ризиків можна виділити наступні: інвестиційні, бізнес-процесів та інші (рис. 2).

Інвестиційні ризики: вкладаючи різноманітні матеріальні та нематеріальні активи у інвестиційні проект, підприємство сподівається одержати певний дохід або інший позитивний соціально-економічний ефект.

Ризики ліквідності залежать від активів, якими володіє підприємство. Чим вищий рівень ліквідності активу, тим менша величина ризику ліквідності, і навпаки, із зниженням рівня ліквідності рівень фінансового ризику зростає. Ризик прибутковості проявляється у коливаннях рівня прибутку, який очікує отримати підприємств

у фінансово-економічній діяльності. Ризик розвитку підприємства. Цей ризик може фінансової стійкості полягає у порушенні виникнути внаслідок недосконалої структури рівноваги та стабільності фінансово-економічного капіталу.

Рис. 2 Фінансові ризики підприємства*

*Розроблено за даними [15]

Як зазначають вчені, ризики пов'язані між собою, і поява однієї ризику може спричинити появу інших видів ризиків у діяльності підприємства. Фінансові ризики не тільки перебувають в центрі діяльності будь-якого підприємства, а й найбільше впливають на ризики в інших сферах його діяльності, що визначає фінансову сферу як головний елемент стратегії управління ризиками підприємства [14].

Для забезпечення фінансової безпеки необхідним є проведення аналізу фінансових погроз та небезпек, що призводять до втрати фінансової стабільності. Розроблена класифікація фінансових ризиків на зовнішні та внутрішні у

певних аспектах співпадає з класифікацією основних загроз. Спостерігається прямий зв'язок фінансової безпеки підприємства з забезпеченістю фінансовими ресурсами, а саме з забезпеченням: власним основним капіталом, власними оборотними коштами, кредитами та позиками, інвестиціями, прямим фінансуванням з бюджету тощо. Для створення надійної системи забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності в умовах кризи необхідно розробити ефективний механізм нейтралізації загроз у сфері функціонування підприємства за допомогою конкретних методів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні методи нейтралізації фінансових ризиків підприємства*

№	Метод	Сутність
1	2	3
1	Метод уникнення ризику	розробка таких заходів внутрішнього характеру, які повністю виключають конкретний вид фінансового ризику
2	Механізм лімітації концентрації фінансових ризиків	використовується для тих видів, які виходять за межі дозволеного рівня, тобто для фінансових операцій, які здійснюються в зоні критичного або катастрофічного ризику
3	Механізм диверсифікації ризику	використовується насамперед для нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних видів ризиків.
4	Механізм трансферу фінансових ризиків	передбачає передачу ризиків партнерам під час окремих фінансових операцій
5	Механізм самострахування фінансових ризиків	заснований на резервуванні підприємством частини фінансових ресурсів, що дозволяє долати негативні фінансові наслідки від тих фінансових операцій, де ці ризики не пов'язані з діями контрагентів.
6	Інші методи	забезпечення вимоги контрагента з фінансової операції додаткового рівня премії за ризик; отримання від контрагентів певних гарантій; скорочення переліку форс-мажорних обставин у контрактах з контрагентами; забезпечення компенсації можливих фінансових втрат від ризиків за рахунок системи штрафних санкцій.

*Розроблено за даними [16]

Розглянутий перелік основних внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків може бути істотно доповнений з урахуванням специфіки фінансової діяльності підприємства і конкретного складу портфеля його фінансових ризиків. Перевагою використання внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків є високий ступінь альтернативності ухвалення управлінських рішень, незалежних, як правило, від інших суб'єктів господарювання. Вони враховують конкретні умови здійснення фінансової діяльності підприємств та його фінансових можливостей, дозволяють врахувати вплив внутрішніх чинників на рівень фінансових ризиків у процесі нейтралізації їхніх негативних наслідків. Як зазначила П. В. Пузирьова, доцільність визначення методів нейтралізації фінансових ризиків є беззаперечною [17].

Висновки даного дослідження і перспективи подальших робіт у даному напрямку. На основі процесного підходу уточнено поняття «управління фінансовими ризиками підприємства», що враховує тактичні та стратегічні управлінські аспекти, дає змогу розглядати ризик як процес, який постійно розвивається та піддається аналізу розвитку підприємства у минулому, сучасному та майбутньому загалом. Запропоновані методи нейтралізації фінансових ризиків підприємства наведені на основі систематизації видів та джерел виникнення фінансового ризику підприємства. Сформульовані висновки створюють базу для удосконалення теоретичних аспектів управління фінансовими ризиками підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глущенко В.В. Финансовые риски в условиях глобализации // Финансы и кредит. – 2006. – №19. – С. 19–25.
2. Вітлінський В.В. Моделі оцінки ризику неплатежу операцій фінансового лізингу [Текст] / В.В. Вітлінський, Є.Б. Долинська // Фінанси України. - 2005. - №6. - С. 62-68.
3. Дядюк М.А. Особливості економічного ризику підприємств торгівлі в сучасних умовах та його систематизація // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2001. - № 6 (37). – С. 199-203.
4. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Пер. с англ. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
5. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник. / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 485 с.
6. Кричевский М.Л. Финансовые риски [Текст] : учеб. пособие / М. Л. Кричевский. - 2-е изд. - М. : КНОРУС, 2013. - 248 с.
7. Лукасевич І. Принципи управління фінансовим ризиком / І. Лукасевич // Промисловий маркетинг. - 2009. - № 5. - С.38-41
8. Вяткин В.Н. Управление риском в рыночной экономике / В.Н. Вяткин. – М.: Экономика, 2002. – 195 с.
9. Эллиотт Майкл У. Основы финансирования риска / Майкл У. Эллиотт; пер. с англ. и науч. ред. И. Б. Котлобовского. – М.: Инфра-М, 2007. – 136 с.
10. Черданцева І.Г. Управління ризиками в підприємницькій діяльності [Текст]: навч.-метод. комплекс / [уклад.: І.Г. Черданцева, В.І. Гончар]; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. - Чернівці : ЧНУ, 2009. - 64 с.
11. Момот Т.В. Фінансовий менеджмент / Т.В. Момот – К. : ЦУЛ, 2011. –712 с.
12. Бланк И.А. Финансовый менеджмент : учебн. курс / И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга Ника Центр, 2005. – 653 с.
13. Хохлов Н.В. Управление риском: Учеб. пособие для вузов. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 157 с.
14. Яришенко О.Н. Управління фінансовими ризиками на підприємствах [Текст] / О.Н. Яришко, Є.М. Ткаченко // Економічний аналіз. - 2011. - №9 ч.3. - С. 361-365.
15. Шпандарук В.О. Вдосконалення управління ризиками підприємств на засадах реалізації превентивних заходів [Текст] / В.О. Шпандарук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2010. - №3, Т.1. - С. 241-244.
16. Фомичев А.Н. Риск-менеджмент [Текст] : учебник / А.Н. Фомичев . - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2008. - 376 с

*Рецензент д.е.н., професор ХНЕУ ім. С.Кузнеця Гавкалова Н.Л.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Полякова О.М.*